

JARI SINKKONEN

A detailed illustration of a euphonium, a brass instrument, rendered in a dark blue color. The instrument is positioned vertically, with its bell at the top and its valves and tubing visible. A large, white, stylized bouquet of flowers is placed inside the bell of the instrument. The bouquet includes various types of flowers, such as daisies, chrysanthemums, and a large, open flower with many small petals. Three dandelions with their characteristic white seed heads are also part of the bouquet, with their long, thin stems extending upwards. The background is a solid, light blue color.

NEROUDEN LÄHTEILLÄ

Suurten säveltäjien
hauras elämä

WSOY

NEROUDEN LÄHTEILLÄ

JARI
SINKKONEN

Nerouden lähteillä

Suurten säveltäjien hauras elämä

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

© JARI SINKKONEN JA WSOY 2015
TOIMITUS VUOKKO HOSIA
KUVAT WSOY:N KUVA-ARKISTO PAITSI SIVUN 234 KUVA CORBIS/AOP
ISBN 978-951-0-50157-3
PAINETTU EU:SSA

SISÄLLYS

Nerouden olemusta etsimässä 11

LÄÄKETIEDE 1700- JA 1800-LUVUILLA 15

Infektiot 18

Tuberkuloosi 22

Kuppa eli syfilis 25

Suoneniskennän kirous 28

Kirurgia 30

Valoja pimeydessä 33

Mielen sairaudet 37

NEROKAS MIELI,

HAURAS RUUMIS – KAHDENTOISTA

SÄVELTÄJÄN ELÄMÄKERRAT 41

Johann Sebastian Bach ja Georg Friedrich Händel 43

Pienen pojan monet menetykset 44

Kahden suurperheen isä 48

Terveen miehen heikot silmät 50

Ihmelapsi ja cembalovirtuoosi 53

Britannian musiikin kiintotähti 57

Joseph Haydn 61

Laiminlyöty lapsi 61

Verisuonet kalkkeutuvat 65

Makaaberi jälkinäytös 68

Wolfgang Amadeus Mozart 71
Ei rintamaitoa Wolfgangille 73
Varhaisneron vanhemmat 74
Pienen pojan infektiokierre 77
Sisarukset kuoleman porteilla 81
Mozartin persoonallisuus 84
Wolfgang ja Constanze vanhempina 90
Mozartin viimeiset päivät 93

Ludwig van Beethoven 99
Ankea lapsuus 101
Ihminen nimeltä Beethoven 104
Ainainen huoli rahasta 106
Vaikeita suhteita 109
Ludwig, Kaspar Karl ja Nikolaus Johann
van Beethoven 111
Beethoven ja naiset 114
Erään huoltajuusriidan anatomia 117
Taistelu Karlista alkaa 119
Karl Ludwig-sedän luona 123
Beethovenin sairaudet 127
Paholainen korvissa 132
Heiligenstadtin testamentti 135
Luovuus, nerous ja sairaudet 139

Gioachino Rossini 143
Mahdoton rasavilli 144
Nopea nousu huipulle 146
Sairas mies 149

Franz Schubert 153
Lahjakas kuoropoika 156
Arvoitus nimeltä Franz Schubert 160
Huonoja vaikutteita 162
Taiteen tyhjentämä persoona 165

Frédéric Chopin 171
Elämä tuberkuloosin varjossa 173
Syvän depression kausi 176
Kuuluisa rakkaussuhde 178

Robert Schumann 183
Eusebius ja Florestan 187
Isä ja tytär Wieck 189
Schumannin suurperhe 193
Pahenevia sairauksia 194
Schumannin tuotanto 198

Richard Wagner 203
Hämärä sukutausta 205
Hyljeksitty poika 208
Wagnerin teokset 212
Wagnerin persoona ja sairaudet 215
Psykosomaattisia oireita 219
Cosima Wagner, omaa sukua Liszt 221
Neljä tytärtä ja yksi poika 226
Kohtalona narsistiset vanhemmat 228
Wagner-kultin ylipapitar 231

Franz Liszt 235
Pianovirtuoosi ja säveltäjä 238
Franz Lisztin viimeiset päivät 242

Johannes Brahms 249
Erikoinen perhe 250
Triangelidraama 254
Esille Beethovenin varjosta 257
Brahms ja Billroth 259

LUOVUUS, NEROUS JA MIELENTERVEYS 263

Neron persoona – poikkeuksellinen vai poikkeava? 265
Ooppera oman sielun peilinä 267
Brucknerin pakko-oireet 269
Depressio ei ole koskaan luovaa 272
Kaksisuuntainen mielialahäiriö 276
Haltioitumisesta syvään murheeseen 278

PERHETAUSTA JA YMPÄRÖIVÄ KULTTUURI 283

Palvelijasta palvonnan kohteeksi 285
Vähän rikkaita, paljon köyhiä perheitä 286
Venäläiset herraspojat 289

Pariisin musiikkielämä 1800-luvulla 293

Hector Berlioz 296
Claude Debussy 298
Maurice Ravel 302

Wien 1800- ja 1900-luvun vaihteessa 305

Gustav Mahler 309
Erich Korngold 313
Arnold Schönberg 317
Rappiomusiikkia 320

Väärin sävelletty, Dmitri! 323

Säveltäjät isinä 329

Paljon kuolleita lapsia 330

Rakkaat pojat Achille ja Louis 334

Yksi isä, kaksi Antoniota? 334

Nero isänä 341

Lähteet 344

Henkilöhakemisto 356

NEROUDEN OLEMUSTA ETSIMÄSSÄ

IDEA tämän kirjan kirjoittamisesta syntyi, kun tein Yleisradiolle 2011 ohjelmasarjaa otsikolla »Musiikkia ja mielentiloja». Löysin *Lancetista*, arvostetusta lääketieteellisestä julkaisusta, artikkelin, jossa kerrottiin Ludwig van Beethovenin viimeisistä vaiheista. Beethovenin vatsaontelosta imettiin useaan otteeseen sinne kertynyttä nestettä, kerran 11 litraa ja toisen kerran peräti 22 litraa. Mitenhän puudutus hoidettiin? Ei mitenkään. Tehtiin vain reikä vatsanpeitteisiin ja katetri työnnettiin sisään. Sattui varmaan ihan viettävästi. No entä desinfiointi? Ei sitäkään hoidettu mitenkään, koska bakteerien merkitystä tulehduksissa ei ymmärretty eikä ollut mitään desinfiointia aineita. Ilmanko pistojälki tulehtui, ja siitä vuoti märkäistä eritettä päiväkausia.

En ollut tullut moista ajatelleeksi koskaan. Ei tule yhdistyneeksi neljännen pianokonsertton tai *Pastoraalisinfonian* tunnelmia mieheen, joka joutuu juoksemaan vähän väliä ripulin takia pihan perälle ja taistelee lähes kuurona ymmärtääkseen, mitä ihmiset yrittävät sanoa hänelle. En ollut tiennyt, että Johann Sebastian Bachin silmät sokeutuivat kaihioperaation seurauksena. Jälkihoidoksi leikatun silmän päälle laitettiin tahnaa, jossa oli kyyhkysen verta. Sehän on oivallista bakteerien elatusainetta!

Näin lapsena televisiosta elokuvan Chopinista ja muistan pianon koskettimille roiskuneen veren. Tiesin tuberkuloosin tappaneen monia säveltäjiä, mutta lääkärin koulutuksestani huolimatta

tiesin varsin vähän siitä, miten tautia hoidettiin 1800-luvulla. Chopin söi paljon kauraa, joi parantavia vesiä ja välttyi verijuotikkailta vain, koska George Sand esti toimenpiteen.

Leopold Mozartin ja hänen ihmeellisen poikansa suhteen psykologiasta olin ollut kauan kiinnostunut, mutta en ollut tajunnut, miten paljon Wolfgang sairasteli lapsena ja miten lähellä kuolemaa hän kävi yhdeksänvuotiaana. Kaikkialla on paljon ruumiita: monet tulevat säveltäjänerot menettivät jomman kumman tai molemmat vanhempansa aivan liian aikaisin, ja yhden tai useamman sisaruksen menettäminen on pikemminkin sääntö kuin poikkeus.

Katson tuntemiamme säveltäjiä hiukan tavallisuudesta poikkeavasta näkökulmasta. Pääpaino ei ole heidän tuotannossaan ja sen analyysissa. Ei minusta sellaiseen olisikaan, kun en ole musiikin tutkija. Tarkastelen heitä oman perheensä lapsina, sisarusarjan osina, äidin ja isän poikina. Poikkeuslahjakkuus herättää ihailua ja kateutta mutta yllättävän usein myös tarpeen riistää sen haltijaa tavalla tai toisella. Jokaisen neron on joku löytänyt: se on ehdoton edellytys sille, että nerous puhkeaa jonakin päivänä kukkaan. On välttämätöntä, että joku – tavallisesti viisas opettaja – on yhtä aikaa lämmin ja luja ja sietää sen, että oppilas menee nopeasti hänen edelleen.

En ollut koskaan ajatellut sitäkään, miten paljon nuorelle lahjakkaalle muusikolle merkitsee säveltäjäkollegojen tuki ja arvostus. Mozart auttoi pientä Johann Nepomuk Hummelia, Beethoven Franz Lisztii, Liszt Schumannia ja Wagneria, Schumann Brahmsia ja Brahms Dvořákia. Paganini lahjoitti valtavan summan Berliozille, vaikka oli säveltäjänä täysin erilainen kuin hän. Tällainen veljeys on oikeastaan aika merkillistä, kun ajatellaan, miten itseensä käpertyneitä säveltäjät saattoivat muuten olla. Eikä mesenaatteja sovi unohtaa: on tunnettua, että Nadežda von Meck avusti Tšaikovskia, mutta on vähem-

män tunnettua, että hän tuki rahallisesti myös nuorta Claude Debussytä. Ilman rikkaita amatöörejä moni sävellys olisi jäänyt syntymättä.

Luovuus kiinnostaa jokaista, joka tahtoo ymmärtää mielen toimintaa. Luovuutta on tutkittu paljon, mutta tutkimusten anti on tässä yhteydessä vähäinen, sillä se, mikä auttaa ymmärtämään tavallisen lahjakkaan ja luovan ihmisen mieltä ja toimintaa, on hyödytöntä, kun puhutaan Haydnista tai Schubertista. Olin ajatellut kirjoittaa musiikin merkityksestä esimerkiksi yrityksenä käsitellä ja hallita erokokemuksia, mutta luovuin ajatuksesta. Tulin sellaiseen johtopäätökseen, että suurten säveltäjien tuotanto on hämmästyttävän riippumaton ulkoisista olosuhteista. Tietysti geeneillä, kasvuolosuhteilla, opetuksella ja ympäröivällä musiikkikulttuurilla on oma merkityksensä, mutta soiva lopputulos ei ole missään tapauksessa osiensa summa vaan jotakin muuta, jotakin arvoituksellista ja selittämätöntä. Kutsun sitä neroudeksi, vaikka näkemys voikin vaikuttaa romanttiselta.

Käyn kirjan ensimmäisessä luvussa läpi 1700- ja 1800-lukujen lääketiedettä, sillä silloisen tietämyksen ja osaamisen perusteella säveltäjiäkin hoidettiin. Haydn, Mozart ja Beethoven saivat parasta mahdollista hoitoa, ja Johannes Brahmsin ystäväpiiriin kuului maailmankuulu kirurgi Theodor Billroth. Yrteistä ja kylvyistä saattoi tulla miellyttävämpi olo, mutta laajasti käytetty elohopea oli myrkyllistä ja suonensisäistä järjetöntä. Sairauksien syntymekanismeja ei ymmärretty, joten hoidotkin olivat sattumanvaraisia.

Joseph Haydnin ja Gaetano Donizettin kallo irrotettiin muusta ruumiista ja varastettiin, jotta sen kohoumia tutkimalla päästäisiin perille nerouden olemuksesta. Vaikka kysymyksen ei sillä tavalla saatu vastausta, emme ole ehkä paljoa pitemmällä vieläkään. Suuret säveltäjät loivat teoksensa hyvin erilaisilla tek-

niikoilla. Mozart saattoi kuulla mielessään sävellyksen matkustaessaan vaunuissa ja kirjoitti sen paperille matkan päätyttyä. Beethoven töherteli paperille pieniä aiheita, eikä kukaan tajua, miten niistä saattoi syntyä suurimuotoinen sinfonia. Sibelius puhui takomisesta, ja Anton Bruckner hioi sinfonioitaan lop-pumattomiin.

Psykologisessa mielessä nerous ei ole pelkästään hienoa tai ihanaa, sillä se asettaa psyykkiset rakenteet kovalle koetukselle. Mahler sanoi, että inspiraatio iskee kuin salama. Kyllä sellainen kokemus muuttaa ihmistä. Nerous johtaa väistämättä narsismin pöhöttymiseen, sillä se, jonka ylle nerous on langennut, tietää omistavansa jotakin ainutlaatuista. Siitä seuraa tunne valittuna olemisesta ja tarve esitellä saatu lahja muille. Nuoren säveltäjän on saatava tunnustusta ja arvostusta, jotta hän voi sietää sen, että hänen omintakeisimmat saavutuksensa kohtaavat aikanaan hämmennystä ja vastustusta. Onnistuessaan luova työ kiihdyttää aisteja ja johtaa flow-kokemukseen. Hurmiota seuraa tyh-
jyys: mitä seuraavaksi?

Lähes kaikki suuret säveltäjät ovat kärsineet ajoittain depressiosta. Luovuuden ja kaksisuuntaisen mielialahäiriön yhteyksistä on kirjoitettu paljon, ja siteeraan kirjassa joitakin aiheeseen liittyviä tutkimuksia. Psykiatrisen diagnostiikan soveltamista säveltäjäneroihin olen pyrkinyt karttamaan. Jos sel-laista on tapahtunut, toivon lisänneeni ymmärtämystä pu-heena olevan ihmisen käyttäytymistä kohtaan. Psykiatriseksi potilaaksi en ole halunnut muuttaa ketään. Tätä kirjoittaessani olen saanut moniin säveltäjiin läheisemmän suhteen, ja ihailuni heitä kohtaan on entisestään kasvanut.

Helsingissä 28. helmikuuta 2015
Jari Sinkkonen

LÄÄKETIEDE
1700- JA 1800-LUVUILLA

ONKO NEROUS SEKÄ RIESA ETTÄ LAHJA?
MILLÄ EDELLYTYKSILLÄ LUOVA NEROUS
PUHKEAA JONAKIN PÄIVÄNÄ KUKKAAN?
RIIPPUUKO SUURTEN SÄVELTÄJIEN
TUOTANTO ULKOISISTA OLOSUHTEISTA,
JA HEIJASTUVATKO ELÄMÄNTAPAHTUMAT
LUOVAAN TYÖHÖN? TUOTTAAKO
PSYYKKINEN TAI RUUMIILLINEN
SAIRAUS JOTAIN LUOVAA?

Jari Sinkkonen etsii suurten säveltäjien luovuuden alkulähteitä ja olemusta. Hän valottaa säveltäjien neroutta näiden poikkeuksellisten elämänvaiheiden läpi ja lähestyy heitä perheensä lapsina: sisarussarjan osina, äidin ja isän poikina. Monen säveltäjäneron elämä näyttää kulkeneen kokonaan eri raiteita kuin hänen teoksensa. Monen elämää on varjostanut vakava ruumiillinen sairaus. Monet ovat kärsineet ajoittain depressiosta, sillä luova nerous koettelee psyyken rakenteita. On kuin nero ei mahtaisi itselleen mitään, koska hänen on pakko luoda.

© Veikko Somerpuro

Lääketieteen tohtori, dosentti **Jari Sinkkonen** (s. 1951) on lastenpsykiatrian erikoislääkäri sekä lasten- ja nuorisopsykoterapeutti. Hän on myös muusikko: opiskeltuaan huilunsoittoa muun muassa Severino Gazzellonin oppilaana Sinkkonen suoritti huilunsoiton diplomin Lausannen konservatoriossa 1975. Hän on opettanut huilisteja ja esiintynyt kamari-muusikkona ja solistina. Sinkkonen sai vuoden 2008 kirkon tiedonvälityspalkinnon, vuonna 2009 Suomen tietokirjailijat ry:n tietokirjailijapalkinnon ja vuonna 2011 arkkiatri Risto Pelkosen palkinnon.

